

6. KULTURA STAROŻYTNEJ GRECJI – NOTATKA

1. Religia grecka

a) cechy religii greckiej:

- politeizm – wierzono w wielu bogów
- antropomorfizm – bogów wyobrażano sobie w postaci ludzkiej i nadawano im ludzkie cechy.
- hierarchizacja panteonu – wśród bogów istniała hierarchia: najważniejsi bogowie mieszkali na Olimpie (bogowie olimpijscy), mniej ważne były boginki: rzek (nimfy), drzew (driady), morza (nereidy), łąk (lajmoniady), gór (oready). Następni w kolejności byli herosi – potomkowie bogów i ludzi, którzy posiadali nadzwyczajne umiejętności (np. Herkules)
- brak warstwy kapłanów – obrzędy składali urzędnicy,
- każde miasto miało swoje bóstwo opiekuńcze,
- olbrzymie znaczenie wyroczni – najważniejsze były: wyrocznia Apollina w Delfach.

b) Panteon najważniejszych bogów :

- Zeus – król bogów, strażnik porządku i sprawiedliwości, pan błyskawicy,
- Hera – bogini ogniska domowego i małżeństwa,
- Apollo – bóg wszystkich sztuk,
- Artemida – bogini łowów, opiekunka myśliwych,
- Atena – bogini mądrości i sprawiedliwej wojny,
- Ares – bóg złej wojny,
- Hefajstos – bóg kowali, opiekun rzemieślników,
- Posejdon – bóg mórz,
- Hades – bóg królestwa zmarłych, brat Zeusa,
- Hermes – bóg pasterzy, kupców, złodziei, opiekun podróżnych, boski posłaniec,
- Demeter – bogini urodzaju, opiekunka rolnictwa,
- Helios – bóg tarczy słonecznej,
- Dionizos – bóg wina.

c) formy kultu:

- składano ofiary w postaci zwierząt, placków, oliwy, kwiatów,
- libacja – wylewano wino z wodą lub mleko z miodem,
- palono kadzidło (pachnidła),
- organizowano procesje ku czci bogów,
- igrzyska sportowe – np. olimpiady – igrzyska ku czci boga Zeusa w Olimpii; pierwsze w 776 r. p.n.e.
- teatr był formą kultu ku czci boga Dionizjosa,
- budowano świątynie, w których umieszczano posągi.

2. Literatura grecka

a) **alfabet grecki** – Grecy wykorzystali alfabet fenicki dodając do niego 5 samogłosek. W ten sposób powstał alfabet który stał się podstawą pisma w Europie Wschodniej.

b) gatunki literackie:

- **epos** – najstarszy gatunek literatury europejskiej; utwór epicki w którym obok siebie funkcjonowały świat bogów i ludzi; przedstawiał losy bohaterów na tle wydarzeń przełomowych dla danej społeczności. Był spisany heksametrem. Przykłady:
Homer – „Iliada”, „Odyseja”
Hezjod – „Teogonia”, „Prace i dni” (epos dydaktyczny o uprawie roli)
Arktinos z Miletu – „Zburzenie Ilionu”
Stasimos z Cypru „Opowieści cypryjskie”
- **liryka** – utwory początkowo recytowane przy muzyce; później nazwane poezją. Zaliczamy do niej:
 - **hymny** - uroczysta i podniosła pieśń pochwalna na cześć bóstwa, postaci, kraju, idei
 - **treny** – pieśń lamentacyjna poświęcona zmarłej osobie; **Pindar**, **Symonides** z Keos

- **poezję tyrtejską** – poezja patriotyczna, nawołująca do walki w obronie ojczyzny – **Tyrtajos** ze Sparty
- **poezję miłosną** – **Safona** z Lesbos, **Alkajos** z Lesbos
- **anakreontyki** – poezja biesiadna, wesoła i rubaszna; opiewa radość życia; **Anakreont** z Teos
- **epigramaty** – krótkie utwory w formie aforyzmu, najczęściej dwuwierszowe **Symonides** z Keos,
- **elegie** - utwór liryczny o treści poważnej, refleksyjny, utrzymany w tonie smutnego rozpamiętywania o charakterze politycznym lub miłosnym; **Teognis** z Megary
- **poezja polityczna** – Alkajos z Lesbos
- **historiografia** – literatura poświęcona historii wojen lub królów. Zaczęto ją tworzyć by upamiętnić czyny czasów współczesnych, które warte były zapamiętania (np. wojny grecko – perskie)
Hekatajos z Miletu – był logografem; spisywał genealogię rodów oraz informacje geograficzne i etnograficzne – „Genealogia”, „Obejście świata”,
Herodot – „Dzieje” (Opisał wojny grecko – perskie) ,
Tukidydes – „Wojna peloponeska”,
Ksenofont – „Historia grecka” (kontynuacja dzieła Tukidydesa)

3. Teatr grecki

- a) **wykształcił się z misterii poświęconych bogowi Dionizosowi**, był więc formą kultu. Przedstawienia odbywały się raz w roku. W przedstawieniach brał udział chór oraz 3 aktorów – mężczyzn. Pierwszego aktora wprowadził Tespis, drugiego aktora wprowadził Ajschylos, a trzeciego – Sofokles. Bardzo duże znaczenie miał chór, który komentował wydarzenia i był narratorem. Chór prowadził koryfeusz - wygłaszał on najtrudniejsze kwestie oraz wyznaczał chórzystom tempo i wysokość dźwięku. Każdorazowe wystawienie dramatu wiązało się z dużym kosztem dlatego też każde przedstawienie potrzebowało sponsora, którego wyznaczał archont.
- b) **typy dramatu:**
- **tragedia** – utwór podniosły, który czerpał tematykę z mitów; poruszał ważne kwestie ludzkiego zachowania, odkrywał prawdy moralne,
 - **komedia** – utwór, który pokazywał „świat na opak”, dotyczył bieżących wydarzeń, które wyśmiewał.
- c) **agony** – zawody dramatyczne organizowane w Atenach, podczas Wielkich Dionizjów. Urzędnik wybierał trzech autorów, z których każdy wystawiał trzy tragedie i jeden dramat satyrowy. 10 osób wylosowanych spośród publiczności stawało się jury.
- d) **najsławniejsi twórcy:**
- Ajschylos** „Oresteja” (tragedia)
 - Sofokles** „Antygona”, „Król Edyp” (tragedie)
 - Eurypides** „Medea”, „Elektra” (tragedie)
 - Arystofanes** „Ptaki”, „Chmury”, „Żaby” (komedie)

4. Filozofia grecka „zamiłowanie do mądrości”.

- a) **filozofów interesowała** budowa świata i zasady nim rządzące; tworzyli prawa matematyczne, fizyczne i astronomiczne
- b) **jońscy filozofowie przyrody** interesowali się budową świata i prawami przyrody:
- **Tales z Miletu** – świat powstał z wody, twierdzenie Talesa, zapoczątkował logikę
 - **Anaksymenes** – początkiem wszystkiego jest powietrze
 - **Heraklit z Efezu** – początkiem wszystkiego jest ogień, który zamienia się w inne pierwiastki; uważał, że „nie można dwa razy wejść do tej samej rzeki” , „wszystko płynie”
 - **Demokryt z Abdery** – świat zbudowany jest z atomów; istnieją dwa rodzaje wiedzy, których źródłem jest rozum i zmysły; człowiek dzięki dobru może osiągnąć szczęście
 - **Pitagoras** – twierdzenie Pitagorasa,
- Wielcy filozofowie greccy**

- **Sokrates** – istnieje obiektywna prawda, powszechne prawa moralne; człowiek powinien dążyć do cnoty, dążyć do doskonałości, by osiągnąć szczęście. Twórca humanizmu. „Wiem, że nic nie wiem”
- **Platon** – uczeń Sokratesa; świat realny jest odbiciem świata idei, istnieją absolutne zasady moralne, a dusza człowieka dąży do osiągnięcia najwyższego dobra, stworzył teorię idealnego państwa, którym rządzą by ludzie rozumni (filozofowie), a którego celem byłoby szczęście ogółu, a nie jednostki. Uczył w Gaju Akademos, stąd Akademia Platońska. Napisał „Państwo”.
- **Arystoteles** – nauczyciel Aleksandra Wielkiego; rozum jest celem i przyczyną działalności człowieka, usystematyzował dziedziny filozofii, którą podzielił na praktyczną (etyka, polityka, retoryka, ekonomika, poetyka) i teoretyczną (fizyka, matematyka, metafizyka). Stworzył podstawy logiki (nauka o zasadach myślenia) i metafizyki (nauka o bycie). Uczył w Lykajonie stąd liceum.

5. Architektura grecka,

a) cechy

- materiałem – kamień, który malowano żywymi kolorami – żółty, czerwony, niebieski
- budowle monumentalne
- budowle głównie o charakterze publicznym – np. świątynie, budynki użyteczności publicznej
- budowle na planie prostokąta otoczone podwójną bądź potrójną kolumnadą,
- dach wspierał się bezpośrednio na kolumnach, otoczony był rzeźbionym fryzem
- szczyt frontu budynku w kształcie trójkąta – tympanon zdobiony reliefem
- kolumny w trzech porządkach architektonicznych:
 - ✓ doryckim – brak bazy, kapitel bez ozdób
 - ✓ jońskim – kapitel w kształcie baranich rogów
 - ✓ korynckim – kapitel zdobiony liśćmi akantu
- kariatydy – kolumny w kształcie kobiet

6. Sztuka grecka

a) malarstwo - zachowało się jedynie malarstwo na ceramice

- **tematyka** – sceny mitologiczne, sceny z życia codziennego, rośliny i zwierzęta
- **typy:**
 - czarnofigorowe – czarne postacie na czerwonym tle
 - czerwonofigorowe – czerwone postacie na czarnym tle

b) rzeźba

- **materiał** – drewno, kamień, odlewy z brązu; do naszych czasów zachowały się kopie rzymskie
- **tematyka** – posągi bóstw, sceny mitologiczne, bohaterowie, atleci.
- **sposób przedstawiania postaci** - w VI w. p.n.e. były to posągi statyczne, monumentalne. W V w. p.n.e. zaczęto przedstawiać postacie zgodnie z kanonem piękna – przedstawiano piękno ludzkiego ciała o idealnych proporcjach wyliczonych matematycznie oraz zaczęto przedstawiać postacie w ruchu.
- **najsławniejsi rzeźbiarze:**
 - **Fidiasz** – monumentalne posągi z drewna, kości słoniowej, złota i innych metali oraz szkła, emalii. Wykonał fryz wokół Partenonu na Akropolu, posąg Ateny Partenos, Zeusa Olimpijskiego.
 - **Myron** – przedstawił **człowieka w ruchu**. Dzieło: Dyskobol.
 - **Poliklet** – stworzył **kanon idealnej proporcji ludzkiego ciała**. Dzieło: Doryforos (chłopiec z włócznią).
 - **Skopas** – twórca fryzu Mauzoleum w Halikarnasie, 1 z 7 cudów świata.
 - **Lizyp** – stworzył nowy kanon piękna, nadworny portrecista Aleksandra Wielkiego, Herakles Farnese.